

Krolopp, E.:

*Helicella obvia* /Hartmann 1840/ a magyarországi pleisztocénből - *Helicella obvia* /Hartmann 1840/ aus dem ungarischen Pleistozän

Hazánk egyik leggyakoribb szárazföldi csigája a szikárcsiga /Helicella obvia/. Ez a faj az eddigi adatok alapján a holocén /jelenkor/ fiatalabb szakaszában, valószínűleg már a történelmi időkben jelent meg Közép-Európában /Lozek, 1964/, ahol ma is terjedőben van /Zilch-Jaeckel, 1962/. Fosszilisán a Balkán félsziget üledékeiből ismeretes.

Hazánkból az irodalom számos fosszilis előfordulását közli /Soós, 1943; 1955-59/. Ezek az adatok részben pliocén előfordulásokra vonatkoznak, amelyeket már Soós is kétségbe vont. A pleisztocén képződményekből származó példányok fosszilis voltát viszont Kormos tagadja, részben a héjak friss állapotára, részben a fajnak gondosan begyűjtött pleisztocén faunákban való következetes hiánya miatt /Kormos, 1910 a/. Kormos a Helicella obvia fajt a Kárpát-medencében holocén bevándorlónak tartja és néhány más csiga, így a Zebrina detrita /Müll./ mellett "ötödkori"/kvinter/ elemnek minősíti /Kormos, 1910 c/. Fontos adata, hogy a Siófok melletti "Sáfránykert" felső rétegében, amely kelta és római maradványokat tartalmazott, nem találta a fajt, míg a felszínen nagy mennyiségben volt gyűjthető /Kormos, 1910 b./.

A M.Á. Földtani Intézet gyűjteményének anyagát átvizsgálva, a pliocén és pleisztocén rétegekből gyűjtött, illetve ilyen koru faunához keveredett Helicella obvia-k kivétel nélkül recens, friss héju példányok. Terepi gyűjtéseim során több ízben tapasztaltam, hogy az állat sokszor a közethasadékokba bemászik, vagy az üres ház kerül oda és így nem kellően gondos gyűjtés során a fosszilis anyaghoz keveredhet.

Külön kell foglalkozni egy nevezetes adattal. A Brassó

melletti Fortyogó-hegy pleisztocén koru hasadékkitöltéséből gyűjtött anyagból 1 példányt Helicella obvia-nak határozott meg Soós. Kormos elvi ellenvetései nyomán - aki Helicigona faustina-ra gondolt - ismét megvizsgálta az egyébként kifejeletlen példányt és azt több bélyege alapján újra a Helicella obvia fajhoz sorolta /Soós, 1916/. A kérdéses példány ma is megvan és így megállapíthattam, hogy az, az embrionális kanyarulatokon jól látható finom szemcsézettség alapján kétségtelenül Helicigona, azonban nem faustina - ennyiben Soósnek is igaza volt.

A fentiek alapján mindmáig úgy tűnt, hogy a Helicella obvia hazánk területére csak a jelenkorban vándorolt be. Annál nagyobb meglepetést keltett, amikor a budai Várhegy pleisztocén képződményeit vizsgálva, a Disz téren végzett csatornafektetési munkálatok során az édesvizi mészkő rétegei által közrezárt mésziszapos lencséből iszapolt kis faunából a Helicella obvia három példánya került elő /Krolopp, 1975/. A példányok ugyan fiatal egyedek házai, azonban azonos nagyságu recens Helicella obvia és más Helicella - fajok héjaival összehasonlítva faji hovatartozóságuk nem lehet kétséges.

A bezáró kőzet bolygatatlan volta, a mésziszaplencsét fedő édesvizi mészkő-réteg, a példányoknak a fauna többi fajával azonos fosszilizáltsági állapota kizárják a recens hozzákeveredés lehetőségét.

A várhegyi édesvizi mészkő rétegsor az újabb vizsgálatok alapján középső-pleisztocén koru /Krolopp, 1975/, az u.n. felsőbihari alemelet tarkói szintjébe tartozik /3.a. malakológiai fázis: Krolopp, 1973/. Erre a szintre jellemző, hogy a fauna általában a maival megegyező jellege mellett itt jelennek meg utoljára Mollusca-faunánkban "egzotikus" /kihalt, vagy faunaterületünkől távol élő/ elemek: Melanoidea tuberculata /Müll./, Aegopis klemmi Loz., Zonitoides sepultus Loz. stb. Figyelemre méltó, hogy a disztéri lelőhelyről előkerült - a Helicella obvia mellett - a Melanoidea tuberculata is. Így a középső-pleisztocénnek ebben a

szakaszában déli, délkeleti irányból történő bevándorlással kell számolnunk. Ez a bevándorlás azonban csupán rövid ideig tartó, a bevándorolt fajok elterjedése pedig csak kis mértékű lehetett, mert a későbbi szakaszok képződményeiből a kérdéses fajokat nem lehet kimutatni.

Mindezek alapján a Helicella obvia faj hazánk, és így Közép-Európa faunájában már a középső-pleisztocén során - valószínűleg azonban csupán rövid időre - megjelent. A pleisztocén fiatalabb szakaszából nem mutatható ki, csak a holocén során - valószínűleg már a történelmi időkben - válik a közép-európai fauna tagjává. Ez az újkori bevándorlás azonban - a fentiek szerint - tulajdonképpen visszavándorlás

Összefoglalás: a Helicella obvia fajt Közép-Európa faunájában mint holocén bevándorlót tartották számon. A hazai fosszilis/pliocén és pleisztocén/ előfordulásokról rendre kiderült, hogy azok hozzákeveredett recens példányokra vonatkoznak. A budai Várhegy középső-pleisztocén édesvizi mészkő rétegsorából most előkerült három, kétségtelenül fosszilis példány alapján a fajnak Magyarország és így Közép-Európa pleisztocénjében való előfordulási adatáról számolhatunk be. Ezt a valószínűleg rövid időszakra korlátozódó középső-pleisztocén megjelenést csak a holocén folyamán követte újabb bevándorlás - a fentiek alapján tulajdonképpen visszavándorlás.

Zusammenfassung: Helicella obvia /Hartm./ wurde in Mitteleuropa bisher für einen Einwanderer des Holozän gehalten. Auch die ungarischen angeblichen Fossilfunde/Pliozän und Pleistozän/ entpuppten sich als hineingeratene rezente Exemplare. Neulich aber ist die Art in drei einwandfrei fossilen Exemplaren im Süßwasserkalk des Schlossberges Buda/Mittelpleistozän/ gefunden worden. Dieser Fund ist der Erstnachweis der Art im Pleistozän Ungarns und überhaupt Mitteleuropas. Diesem möglicherweise kurzlebigen Erscheinen im Mittelpleistozän hat erst im Holozän eine neue Einwanderung, oder richtiger Rückwanderung gefolgt.

Irodalom: Kormos, T./1910 a/: A Dunántul keleti részének pleisztocén kori puhatestű faunája. A Balaton tud. tanulm. eredm. 1.1. Pal. függ. 4./10/: 1-30. - Kormos, T./1910 b/: Új adatok a balatonmelléki alsó-pleisztocén rétegek geológiaiájához. A Balaton tud. tanulm. eredm. 1.1. Pal. függ. 4./6/: 1-50. - Kormos, T./1910 c/: A pleisztocén és postpleisztocén klimaváltozások Magyarországon. A Földt. Int. népszerű kiadv. 2./3/: 61-68. - Krolopp, E./1973/: Quaternary Malacology in Hungary. Negyedkori malakológia Magyarországon. Földrajzi Közlem. 21./2/: 161-171. - Krolopp, E./1975/: Mollusca-fauna. In: Dénes, Gy. et al.: A budai Várhegy negyedidőszaki képződményei. Földt. Közl./szerk. alatt/. - Lozek, V./1964/: Quartermollusken der Tschechoslowakei. Rozp. U. U. G. 31: 1-374. Praha. - Soós, L./1916/: A brassói Fortyogó-hegy praeglaciális csigafaunájáról. Barlangkut. 4: 141-150. - Soós, L./1943/: A Kárpát-medence Mollusca-faunája.: 1-478. Budapest. - Soós, L./1955-1959/: Mollusca /Puhatestűek/. In: Magyarország Állatvilága /Fauna Hungariae/. 19/1-3/: 1-270. Budapest - Zilch, A.-Jaekel, S. G. A./1962/: Ergänzung zu P. Ehrmann: Mollusken/1933/: 1-294. Leipzig.